

Coperta este realizată de Ștefania Fulea. Ilustrație copertă: **Oglindă de bronz cu simboluri ale longevității.** China, dinastia Tang, secolul al VIII-lea. Compoziția de pe suprafața decorativă a oglinzii reunește mai multe simboluri ale longevității, menite să proiecteze lucruri de bun augur asupra posesorului oglinzii: fenix, cocor, un pâlcc de bambuși, o țestoasă așezată pe o frunză de lotus care stilizează mânerul oglinzii. Nu este, totuși, un peisaj idilic oarecare: asocierea simbolurilor longevității cu apusul soarelui peste munți sugerează că este o scenă din paradisul budist, loc al păcii eterne. Atmosfera de serenitate este întregită de prezența unei ființe divine, încoronate, care cântă la un instrument cu coarde. Dimensiune: 16,2 cm. *Sursa: The Metropolitan Museum of Art.*

Publicarea acestei cărți a fost finanțată
prin fondul de Dezvoltare UBĀ 2023-2024.

Codruța SÎNTIONEAN

IMAGINARUL CULTURAL AL OGLINZII ÎN ASIA DE EST

CUPRINS

MULȚUMIRI	9
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	11
LISTA ILUSTRĂȚIILOR.....	13
INTRODUCERE	15
OGLINDA ÎN VIAȚA COTIDIANĂ	27
RITUAL ȘI MAGIE.....	73
OGLINDA ZEILOR.....	168
METAFORA SPIRITULUI-OGLINDĂ.....	210
OGLINDA ADEVĂRULUI.....	235
CONCLUZII	258
PERIODIZAREA ISTORIILOR CHINEI, COREEI ȘI JAPONIEI.....	262
BIBLIOGRAFIE	263

Absența limitelor temporale în investigarea imaginarului est-asiatic al oglinzii se datorează recurențelor și longevității multora dintre ideile, proiecțiile mentale și valorile asociate cu oglinda. Fiecare exemplu imagistic a presupus o opțiune, o selecție, care nu a fost, totuși, unică: din bogatul corpus de texte și reprezentări vizuale la care am avut acces, am ales ceea ce era mai sugestiv, mai reprezentativ pentru un anumit mod de a gândi și imagina lumea sau ceea ce a articulat mai bine demersul analitic. De aceea, lucrarea nu își propune să epuizeze lista exemplurilor posibile, – ar fi un demers extrem de dificil și, de la un punct, redundant –, ci o grilă de argumentare deschisă spre alte opțiuni și continue aprofundări ale temei.

OGLINDA ÎN VIAȚA COTIDIANĂ

Premisele generale ale studiului culturii materiale constituie repere utile în explorarea materialității oglinzilor, a felului în care au fost produse și utilizate încă din antichitatea timpurie în Asia de Est. Domeniul culturii materiale privește artefactele ca fiind create de o anumită cultură, dar, în același timp, le atribuie forța de a fi și creatoare de cultură²⁵. Astfel, în calitatea sa de artefact, oglinda – fie ea din bronz ori din sticlă – reflectă substraturile culturale care au creat-o, dar, pe de altă parte, este ea însăși capabilă să modeleze cultura. Această dublă valență a oglinzii este vizibilă deopotrivă în procesul de manufactură a obiectului și în utilizările sale concrete, de la creația primelor oglinzi de bronz în China la începutul celui de-al doilea mileniu î.e.n., până la importul în Asia de Est al oglinzilor occidentale de sticlă, în secolul al XVII-lea.

La primul nivel – acela al producției propriu-zise, oglinda de bronz face vizibilă existența unei caste antice a metalurgilor, cu o conștiință suficient de puternică a meșteșugului lor rar, pentru a-și marca identitatea sau chiar a-și lăuda propriul talent în inscripții gravate pe reversul oglinzii. Pe lângă expresia unui mic orgoliu creator, inscripțiile descoperite pe oglinzi intră, cel mai adesea, în dialog cu virtualul utilizator al obiectului, fie în registru moralizator, fie în tonalități hortative. Dincolo de urările sau îndemnurile adresate, se remarcă în aceste inscripții încrederea în puterea oglinzii de a aduce noroc, în primul rând, dar și o viziune concretă despre lume și natura umană – modul în care anticii proiectau idei abstracte, precum ce

²⁵ Pozițiile adoptate de cercetătorii culturii materiale au fost formulate sintetic de John Kieschnick, în cartea sa, *The Impact of Buddhism on Chinese Material Culture*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2003, p. 15: „Scholars ordinarily view artifacts as reflections of culture. (...) Others emphasize that in addition to reflecting culture, objects also play an integral part in shaping culture.”

înseamnă să fii fericit sau bun sau împlinit. Tot pe reversul oglinzii se regăsesc, stilizate, reprezentări ale lumii de aici și de dincolo, referințe la evenimente istorice sau mitologice, proiecții mentale ale transcendentului sau simple decorațiuni florale și stilizări animaliere – toate având capacitatea de a reflecta mecanismele de construcție și structurile imaginarului. Privite de către utilizatorii succesivi ai artefactelor, aceste reprezentări au modelat, la rândul lor, un anumit mod de percepție a realității și de proiecție mentală a metafizicului, având aceeași putere de influență asupra funcției imaginative pe care o au, de pildă, un tablou sau orice altă operă de artă plastică.

La următorul nivel, acela al utilizărilor propriu-zise ale oglinzii, ea antrenează o serie de relații între producător, distribuitor și utilizator, ilustrând dinamica socială și economică a fiecărei epoci istorice, dar și creând, la rândul său, tendințe sociale și economice. O dovadă în acest sens este apariția castei șlefuitorilor de oglinzi, atestată în documente textuale și picturale de-a lungul Evului Mediu. Ei aveau rolul de a reda oglinzii strălucirea pierdută prin procesul de oxidare a bronzului, dar munca lor a avut consecințe și în plan optic: șlefuirea repetată ducea, în mod inevitabil, la uzură și la transformarea unei suprafețe original convexe sau plane în suprafață concavă, modificându-se concomitent și imaginea speculară.

Pe un palier legat de simbolic și reprezentare, oglinda a predispus și la comportamente ritualice și practici simbolice, precum plasarea de oglinzi în morminte, cu scopul protejării acestora, conform credinței în caracterul benefic al obiectului și în abilitatea lui de a substitui spiritul celui decedat. Astfel de convingeri în proprietățile magice ale oglinzii au derivat, în antichitatea timpurie, din capacitatea ei misterioasă de a reflecta lumină. Peste acest substrat străvechi s-a suprapus, ulterior, o rețea densă de semnificații din tradițiile ritualice și textuale ale daoismului și budismului.

Capitolul de față și cel următor detaliază aceste paliere de semnificație, explorând dualitatea oglinzii – dubla ei capacitate de a reflecta caracteristici culturale din epoci variate și de a le modela.

Analiza este ghidată de câteva întrebări care sondează mecanismele de formare a imaginarului: Ce relații se instituie între obiect – suprafața vag reflectorizantă a oglinzii de bronz – și privitor? Ce practici de conservare au generat calitățile fizice ale oglinzii de bronz, date fiind fragilitatea și vulnerabilitatea sa în fața pericolului deteriorării? Cu ce a fost asociată oglinda, ca obiect laic, atunci când producția în masă a acestui artefact l-a făcut mai uzual? Ce funcții le-au atribuit anticicii oglinzilor atunci când le-au inclus în inventarul obiectelor care însoțeau morții în morminte? Ce legături există între funcțiile ritualice ale oglinzilor și iconografia motivelor decorative de pe suprafețele lor nereflectorizante? Aceste direcții de cercetare relevă proiecții imaginare, forme de reprezentare a lumii, de transpunere a ei în imagini vizuale, textuale, ritualice și politice.

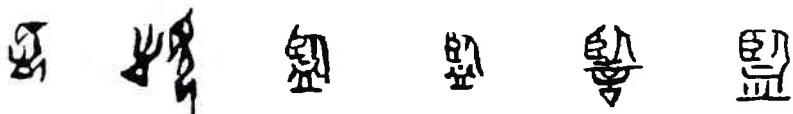
Originea oglinzii de bronz

Istoria oglinzii a început înainte de descoperirea bronzului. Cercetătorii presupun că oamenii au folosit inițial drept suprafață reflectorizantă recipiente cu apă, iar apoi au realizat că și alte materii obțin, prin șlefuire, capacitatea de a reflecta lumina. Cea mai veche oglindă descoperită până acum în lume este din obsidian, o rocă vulcanică având înfățișarea sticlei topite, datată aproximativ 6200 î.e.n., și provine din Çatal Hüyük, oraș neolitic din Turcia. Egiptenii au creat și ei oglinzi din diverse roci cu aspect lucios, fiind descoperite astfel de artefacte din jurul anului 4500 î.e.n. Prima oglindă din metal (cupru) a fost identificată în Iran (cca. 4000 î.e.n.), iar mai târziu (în perioada 2900-2100 î.e.n.), egiptenii au folosit preponderent cuprul pentru a face oglinzi, înainte de a trece la bronz.²⁶ Cunoașterea oglinzilor egiptene este privilegiată de credințele în viața de după moarte, cărora li se datorează prezervarea în morminte a unui uriaș număr de artefacte.

²⁶ Mark Pendergrast, *Mirror, Mirror. A History of the Human Love Affair with Reflection*, Basic Books, New York, 2003, pp. 3-4.

Situația este similară în Asia de Est: s-au păstrat mii de oglinzi de bronz, datorită ritualurilor funerare în cursul cărora erau înhumate obiecte considerate necesare și în lumea de dincolo. Cele mai vechi oglinzi de bronz descoperite până acum în Asia de Est provin din China (provincia Gansu), identificate în 1975 și, respectiv, 1976: o oglindă fără model, și o alta, cu model de stea în șapte colțuri, având două găuri datorită cărora se presupune că a fost atârnată, datate aproximativ 2000 î.e.n.²⁷ Este cert că oglinzile preistorice aveau în primul rând o funcție ritualică, mai degrabă decât una seculară, dovadă fiind numărul surprinzător de mare de oglinzi folosite în ritualurile funerare și plasate apoi în morminte, în întreaga regiune. Puterea misterioasă a oglinzii de a reflecta lumină – de a produce și susține prin ea însăși lumină, credeau anticii – i-a atribuit obiectului funcția de obiect magic, prezent în mod firesc în ritualuri.

În același sens, desenele inscripționate pe oase divinatorii sau pietre atestă faptul că, încă din timpul dinastiei Shang (cca. 1600–1046 î.e.n.), vase umplute cu apă erau folosite drept oglinzi în ceremoniile religioase. Se crede că aceste recipiente cu apă au inspirat crearea oglinzii de bronz în China, fapt ilustrat de evoluția ideogramei *jiàn* 鑑, „oglină” (IL. 1), care originează în imaginea unui om îngenunchiat și aplecat deasupra unui vas, capul fiindu-i înclinat deasupra apei, pentru a-și privi reflectarea. Imaginea aceasta se stilizează în timp, transformându-se în ceea ce este astăzi partea dreaptă a ideogramei (監, „a privi”), la care, odată cu fabricarea oglinzilor de bronz, se adaugă radicalul 金, „metal”.

IL. 1. Evoluția ideogramei *jiàn* 鑑, „oglină”²⁸

²⁷ Yi Nan-yōng, *Koryōgyōng yōn'gu* [Studiul oglinzilor Koryō], Sinyu, Seoul, 2003, p. 34.

²⁸ Eugene Yuejin Wang, *Mirror, Death, and Rhetoric: Reading Later Han Chinese Bronze Artifacts*, „The Art Bulletin”, Vol. 76, No. 3 (Sep., 1994), p. 511.

Astfel, caracterul *jiàn* – „oglină” – a fost, încă de la origine, o reprezentare simbolică a ideii de reflectare și a actului de a se privi pe sine. Este posibil că reflectarea întâmplătoare a chipului uman pe suprafața metalică a recipientului din care lipsea apa sau pe orice alt obiect metalic a sugerat ideea confecționării oglinzilor din bronz.

Un obiect delicat: manufactura și întreținerea oglinzii

Aliaj de cupru cu staniu, bronzul are capacitatea de a reflecta datorită aspectului alb-argintiu al staniului, care determină nu numai culoarea, ci și rezistența oglinzii.²⁹ Pentru turnarea unei oglinzi, era necesară întâi conceperea unei matrițe, alcătuită din două sau mai multe părți, care, îmbinate, dădeau o formă cu interiorul gol și plat, unde urma să fie turnat metalul. Primele astfel de matrițe, datate la începutul celui de-al doilea mileniu î.e.n. și descoperite pe cursul superior al Fluviului Galben (azi provinciile Gansu și Qinghai), au fost făcute din piatră. Pe o bucată de piatră se grava modelul decorativ al oglinzii, iar pe o alta – suprafața plată, reflectorizantă, iar apoi cele două bucăți de piatră erau unite și legate strâns împreună. În cavitatea gravată se turna bronzul încins printr-un orificiu, iar după răcire, cele două componente de piatră erau desfăcute, putând fi refolosite pentru serii de oglinzi identice. Tehnica aceasta a continuat să fie aplicată chiar și după intrarea în uz a matrițelor de argilă în secolul al IX-lea î.e.n., în zonele dominate de dinastia Zhou de Apus (1046–771 î.e.n.). Din nord-estul Chinei, tehnica turnării de oglinzi de bronz în matrițe de piatră s-a răspândit în Peninsula Coreeană în secolul al IV-lea î.e.n.,

²⁹ În contrast cu oglinzile din Asia de Est, oglinzile antice romane și grecești erau confecționate din aliaje pe bază de metale galbene, care au proprietatea de a refracta lumina, nu și de a o reflecta, neputând fi, de aceea, folosite propriu-zis ca oglinzi, decât dacă erau ulterior placate cu metale albe. (Toru Nakano, *Ancient Chinese Bronze Mirrors*, în *Bronze Mirrors from Ancient China. Donald H. Graham Jr. Collection*, Preface, Essay and Catalogue by Toru Nakano, Essays by Tseng Yuhō Ecke and Suzanne Cahill, Techpearl Printing Ltd., 1994, p. 9.)

iar de acolo – în Insula Kyūshū, în Japonia, în secolele I – al III-lea e.n. Abia în secolul al III-lea, matrițele de piatră au dispărut definitiv din Asia de Est, fiind înlocuite cu cele de argilă.³⁰ Matrițele de piatră au avut avantajul de a fi mai robuste și mai rezistente, suportând arderi multiple, dar erau adecvate numai pentru gravarea unor motive decorative destul de simple, cu linii sau forme geometrice (IL. 2), lipsindu-le finețea și precizia conturilor. Elasticitatea argilei a permis, însă, gravarea sau ștanțarea unor motive ornamentale complexe, a unor compoziții pictoriale delicate (IL. 3), dând amploare producției de oglinzi cu tehnica matrițelor de argilă. Caracterul casant al matrițelor de argilă atunci când erau desprinse de pe oglinzi a fost compensat de ușurința cu care puteau fi matrițele reproduse, fiind create adesea în serie, prin imprimarea modelului.

Atunci când matrița era rezistentă, în ea puteau fi turnate mai multe oglinzi, în serii recognoscibile azi după micile particularități, chiar defecte de fabricație, pe care le au în comun. Identificarea unei serii tipologice presupune reconstituirea traseelor urmate de oglinzile turnate în același tipar, iar răspândirea, într-un spațiu larg, a unui design indică fascinația pe care a exercitat-o asupra imaginației epocii. Arheologii au putut stabili astfel că primele oglinzi din Coreea și Japonia au provenit din China, fiind importate ca obiecte ritualice, nu seculare, și folosite mai departe ca atare. Primele oglinzi din Coreea și Japonia sunt totuși dificil de datat cu exactitate, din cauza metodelor variate de copiere și multiplicare a modelelor importate din China dinastiei Han (206 î.e.n.–220 e.n.) – prin excelență sursa de tehnologie, metode de manufactură și imagerie în regiune. Oglinzi cu același model decorativ circulau în afara Chinei ca importuri, dar și copiate cu metoda mulajului, identice cu originalul, dar având liniile modelului îngroșate și ilustrând o tehnică mai rudimentară de producție.

³⁰ Yunxiang Bai, „On the Two Traditions of the Bronze Mirror Casting Techniques in East Asia”, *Chinese Archaeology*, Vol. 11 (2011), pp. 176-179.

IL. 2. Matriță din piatră, de proveniență coreeană (nedatăată, posibil secolul al IV-lea î.e.n.)

Matrița reflectă motivul decorativ cel mai des întâlnit la primele oglinzi de producție autohtonă, neinfluențate de modelele chinezești. Arheologii nu înțeleg încă pe deplin semnificația acestui design geometric cu linii groase, cu două bucle ce serveau drept mâner. Orificiul lăsat pentru turnarea bronzului este vizibil în dreptul buclelor. Lungime: 20,2 cm.

Sursa: Muzeul Național al Coreei

IL. 3. Matriță din argilă, de proveniență chineză (nedatăată)

Cu ajutorul acestei jumătăți a matriței se decora oglinda cu motive geometrice și animale de bun augur. În partea stângă a imaginii se observă orificiul lăsat pentru turnarea bronzului. Dimensiuni: 25,1 cm x 21,1 cm.

Sursa: Muzeul Național al Coreei